

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ» ԵՎ «ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ» ԳԱՂԱՓԱՐՆԵՐԸ 1960-ԱՎԱՆ ԹԹ. ԼԻԲԱՆԱՆԱՅԱՅ ՄԱՍՈՒՆՈՒՄ

ԳԱՅԱՆԵ ԱՎԱԳՅԱՆ

Հայոց պետականության մասին սփյուռքահայության պատկերացումների գունապնակը կարելի է տեսնել Սփյուռքի մամուլի էջերում: Լիբանանում լույս տեսնող Հայ հեղափոխական դաշնակցության «Ազդակ», Սոցիալ դեմոկրատ հնչակյան կուսակցության «Արարատ» և Ռամկավար ազատական կուսակցության «Զարթոնք» պարբերականները 1960-ական թվականներին հաճախ են քննարկում հայրենիքի գաղափարն ինքնության համատեքստում՝ ազգային պատկանելության տարածքային չափում տալով: Սակայն ինդիորը հանգում է «հայրենիք» և «պետություն» գաղափարների երկփեղկման: Թերթերի հրապարակումներում կարելի է տեսնել «հայրենիքի» թե՛ վերացարկված, թե՛ առարկայական ընկալումները Սփյուռքում: Կախված կուսակցության գաղափարախոսությունից՝ տարբեր կերպավորում է ստանում նաև «հայկական պետության» գաղափարը:

Թերթերը, ջանալով մատնանշել հայրենիքի գործոնը՝ որպես աշխարհասփյուռ հայության համար հայկական ինքնության կողմնորոշիչ, հանգեցնում են ինքնության ընկալման առավել խճողմանը:

Հայաստանի Առաջին Հանրապետությունը՝ հայոց պետություն, թե՛ ՀՀԴ «բռնատիրություն»

Հայոց պետականության մասին քննարկումներն «Ազդակը» հյուսում է Հայաստանի Առաջին Հանրապետության շուրջ¹, որը թերթի համար իրական հայրենիք և իրական պետություն է: Մինչդեռ «Արարատի» և «Զարթոնքի» քննարկումներում այն բարեհաճությամբ չի ընդունվում երկու կուսակցությունների կողմից: Ընդհակառակը, 1918-20թթ. ներկայացվում են թշվառության, սովի, ահաբեկչության, անօրինականության շեշտադրմամբ և փաստական նյութերն ու ժամանակակիցների վկայությունները մեջբերվում են՝ ՀՀԴ-ին պախարակելու համար²: Փոխարենը փառաբանվում է Հայաստանի խորհրդայնացումը³: Եթե «Ազդակի» և ՀՀԴ գաղափարախոսական հետևորդների համար հայոց պետության ծննդյան տարեթիվը 1918թ. մայիսի 28-ն է, ապա «Արարատի» ու «Զարթոնքի» համար՝ 1920թ. նոյեմբերի 29-ը:

¹ Տե՛ս **Տոնյեան Ա.**, 1918-1968 Ազատ Հայաստանի Հանրապետության շրջանին կատարում և նվաճումները, Ազդակ, 1968, 3 մայիսի, թիվ 49, 8 մայիսի, թիվ 53, 22 մայիսի, թիվ 65:

² «...դաշնակցական իշխանության շրջանին 1918-ին 1920, Հայաստան անսահման, ողբերգական չափերով ուներ թշուառություն, համաճարակ, սով, անիշխանություն, եւ ահաբեկչական բռնակալություն: Բայց չունեւ տարրական «ազատություն»...» (**Ստրեյտսեան Ա.**, Հայկական դատին նոր հանգրուանը, «Զարթոնք», 1967թ., 25 օգոստոսի, թիվ 275): «Հնչակեան Կուսակցութիւնը 1920-ի Մայիսի 1-ին, իր սեփական դրօշով պահանջած է անարդար կարգերուն վերացուիլը Արարատեան Հանրապետութեան վարիչներէն» (**Խմբ.**, Հայաստանի անկախութիւնը, Արարատ, 1968, 30 նոյեմբերի, թիվ 17):

³ «Հայաստանում խորհրդային իշխանութեան հաստատումը ֆիզիկական ի սպառ բնաջնջման վտանգի առջեւ կանգնած հայ ժողովրդի փրկութեան միակ ճանապարհն էր» («Երեւանի 2750ամեակի հանդիսութիւնները», Զարթոնք, 1968, 23 հոկտեմբերի, թիվ 23): Տե՛ս նաև «Փրկութեան լաստը», Արարատ, 1967, 6 դեկտեմբերի, թիվ 17, «Փա՛ռք նոյեմբեր 22-ին եւ նոյեմբեր 29-ի անկախութեանց», Արարատ, 1967, 7 դեկտեմբերի, թիվ 18 և 20 դեկտեմբերի, թիվ 29:

Խորհրդային Հայաստանը՝ հայրենիք-պետություն սահմանագծին

«Չարթունքն» ու «Արարատը» «հայրենիք» ասելով առաջին հերթին նկատի ունեն խորհրդային Հայաստանը՝ խորհրդային վարչակարգով, առկա սահմաններով հայկական հանրապետությունը: Այսինքն՝ «հայրենիք» և «պետություն» հասկացությունները նույնանում են¹: «Ազդակի» համար նույնպես խորհրդային Հայաստանը հայրենիք է², բայց միայն բովանդակությամբ, իսկ որպես հայկական պետություն՝ ընկալվում է ընդգծված վերապահումով՝ հաշվի առնելով ԽՍՀՄ-ից կախված հանրապետություն լինելը:

Խորհրդային Հայաստանի մասին հրապարակումները թերթերը կառուցում են պատկերացումների վերոնշյալ բևեռացումներին համապատասխան:

«Արարատ» ու «Չարթունքը» խորհրդային Հայաստան հայրենիք-պետությունը ներկայացնում են՝ փառաբանելով արդյունաբերական, շինարարական, սոցիալ-տնտեսական, մշակութային զարթոնքը: Հատկապես «Արարատում» երբեմն գեղարվեստականացման է հասնում, օրինակ, հանրապետության տարբեր քաղաքներում արդյունաբերության կամ շինարարության զարգացման նկարագրությունը³: Այդուհանդերձ, հուզական մանրամասների ներկայացումը վկայում է թերթերի անկեղծ ցանկությունը՝ շոշափելի, իրական դարձնելու հայրենիքի պատկերը Սփյուռքի ընթերցողների համար:

Դրա հետ մեկտեղ նկատելի է հատկապես «Արարատի», նաև «Չարթունքի» ձգտումը՝ Սփյուռքում ընդունելի դարձնել սոցիալիզմի գաղափարախոսությունը, մասամբ նաև ԽՍՀՄ քաղաքացու, խորհրդահայի ինքնությունը:

Երկու կուսակցությունների պաշտոնաթերթերի այս դիրքորոշման հիմքում առավելապես ձգտումն է կապ ստեղծելու Սփյուռքի և խորհրդային Հայաստանի հայի ինքնությունների միջև՝ աշխարհասփյուռ հայությանն ինքնաճանաչման կողմնորոշիչ տալով⁴:

Ի տարբերություն 2 թերթերի՝ ՀՅԴ «Ազդակը» խորհրդային Հայաստանը հայրենիք է ընկալում՝ զատորոշելով վարչակարգից: Դաշնակցական պարբերականի մատուցած իրականության մեջ հայրենիքն ու խորհրդային Հայաստան պետությունը՝ որպես հայկական պետականություն, չեն նույնանում⁵: Այդուհանդերձ, հրապարակումներում պահպանվում է Հայաստան հայրենիքի՝ որպես հայկական

¹ Դա կարելի է տեսնել հետևյալ մտքում. «Նոյեմբերեան Հայաստանը հոգեփոխեց հայ մարդը: Գաղթականին ու հալածականին տուաւ հայրենիք ու պետութիւն ունեցողի գիտակցութիւն» («Հայուն արեւագալը», Արարատ, 1967, 7 դեկտեմբերի, թիվ 18):

² «Այսօր՝ խորհրդային Ե Հայաստանը ու դա՛րձեալ կը սիրենք զայն, իր տառապանքով ու թո՛ղջով: Կը սիրենք՝ որովհետեւ մեր հայրենիքն է, միա՛ կը՝ որ ունիք» (**Պիլեզիկյան Ա.**, «Հոգեկան հայրենիք...», Ազդակ, 1963, 24 հուլիսի, թիվ 119):

³ Տե՛ս **Ջամփուլադեան Ի.**, Լոյսերը հայկական լեռներում, Արարատ, 1967, 16 օգոստոսի, թիվ 235, **Մելգոնեան Մ.**, խորհրդային Հայաստանը, Արարատ, 1967, 12 մայիսի, թիվ 153, «Հայկական Հանրապետության տնտեսական ու ընկերային հրաշքը», Արարատ, 1967, 8 հունիսի, թիվ 176, **Առաքելեան Ա.**, Հայաստանի ժողովրդական տնտեսութեան զարգացումը 1920-1964 թուականներին, Չարթունք, 1965, 6 փետրվարի, թիվ 109:

⁴ «Հայապահպանման այդ բախտորոշ պայքարի մեջ՝ կենսունակ դերը վիճակուած է, անկասկած, հայրենիք-սփիւռք հոգեկան մշակութային կապերու պահպանման ու զարգացման» (**Ահարոնեան Գ.**, Աւելի եւս սերտացնել հայրենիք-սփիւռք մշակութային կապերը, Չարթունք, 1968, 15 նոյեմբերի, թիվ 43):

⁵ «...մենք կը՝ մերժենք «խորհրդային Հայաստան» որակումը՝ Հայաստանը ըմբռնելով իր առանձին ու ինքարտայայտիչ իմաստովը գերիվեր ու անջատ՝ խորհրդային, դաշնակցական, ռամկավար կամ այլ ձեւի իշխանութենէ մը» («Հայրենաստեւն ու «Հայաստանասէր»ը», Ազդակ, 1963, 26 հունիսի, թիվ 121): «Հայրենիքը հոգին է, վարչաձեւը մարմինն է: ...Հայրենիքը ընդդիմադիրներ եւ հակառակորդներ չունի, բայց վարչաձեւերը ունին» (**Թաշեան Բ.**, Հայրենիք եւ վարչաձեւ, Ազդակ, 1968, 9 հունվարի, թիվ 261):

հողի հանդեպ ջերմությունն ու հոգատարությունը¹, հատկապես՝ գիտական և մշակութային նվաճումների մասին նյութերում:

Իսկ երբ հերթը հասնում է պետական կառավարմանը, անթաքույց մատնանշվում են թերությունները, որոնց համար պատասխանատվության սլաքներն ուղղվում են խորհրդային ղեկավարությանը: Օրինակ՝ հանրապետության գյուղերի շինարարության աշխատանքներում՝ չարաշահումներ, ծանոթի միջոցով պաշտոնի ձեռքբերում, պլանները մի կերպ կատարելու արատ, դասագրքերում պատմության աղավաղում, կրթության ոլորտի թերություններ և այլն²:

Ի հակադրություն «Արարատի» և «Չարթնիքի», որոնք հոժարակամ էին Սփյուռքի և Հայաստանի հայության կապի մեջ խորհրդային գաղափարախոսության ներթափանցման հարցում՝ «Ազդակն» այդ միջամտության հակառակորդն է:

«Համայնավարները հայրենասիրութիւն ասելով հասկանում են սովետական հայրենասիրութիւնը, իսկ սովետական հայրենասիրութիւնը իր մէջ ընդգրկում է բազմազգ ազգերի մի սեր որ ոչ թէ մի հայրենիքի հանդէպ տաժուած զգացում է, այլ մի «Հայրենիքի» որի ժողովուրդը միաձուլել է, որի հողը որոշ չէ թէ որ ազգին է պատկանում...Սփիւռքահայը սիրում է իր հարազատ հայրենիքը՝ Հայաստանը և նրա արդար տէրը՝ այնտեղ բնակւով հայ ժողովուրդը...Ճշմարտութիւնը աղաւաղում են համայնավարները ասելով թէ սփիւռքահայը սիրում է սովետական հայրենիքը. սո՛ւտ է, բացարձակ սո՛ւտ»³, գրում է «Ազդակը»:

Հայոց պետականության ապագան

Առաջին Հանրապետությունից հետո հայոց պետականության մասին պատկերացումներն «Ազդակը» հյուսում է այն միացյալ, ազատ, անկախ ու նաև ամբողջական Հայաստանի շուրջ⁴, որն, ըստ թերթի, իրականություն է դառնալու ապագայում՝ հայոց հողային դատի լուծմամբ: ՀՀԴ պաշտոնաթերթում ուրվագծվում է հետևյալ գաղափարը. **հողերի վերադարձ իրական տիրոջը՝ հային**, այդ թվում՝ Հայաստանի ազատագրում խորհրդային կարգերից: Զննարկումներից, ըստ էության, խորհրդային Հայաստանը դուրս է մնում՝ դաշնակցական հատվածի համար չլինելով հայկական անկախ պետականության, ազատ հայրենիքի մոդել⁵:

Հայկական պետականության ապագան ՌԱԿ և ՍՀԿ մամուլի օրգանները կապում են խորհրդային Միության բարգավաճման հետ և Հայաստանը պատկերացնում ԽՍՀՄ կազմում: Ինչ վերաբերում է հայկական հողերին, ապա «Արարատն» ու «Չարթնիքը» հարցի լուծումը տեսնում են խորհրդային

¹ Թերթը հավատում է, որ խորհրդային Հայաստանում կարող է մի օր ազատություն հաստատվել: Իսկ տնտեսական պատճառներով հայրենիքը լքելը «դավաճանություն» է որակում (Ս. Պ., Ազատութիւնը՝ հո՛ւ ն..., Ազդակ 1968, 15 հուլիսի, թիվ 110):

² Վրոյր, Հայաստանի գիւղերը, Ազդակ, 1968, 27 սեպտեմբերի, թիվ 174, Վրոյր, Զիչ մը ամեն բանի մասին, Ազդակ 1968, 13 մարտի, թիվ 8, Սարոյեան Ա., խորհրդածութիւններ՝ անկարելի դասագրքի մը մասին, Ազդակ 1968, 5 մարտի, թիվ 1, Վրոյր, Երեսանի մասին, Ազդակ 1968, 1 ապրիլի թիվ 24, Վրոյր, Տունկը հարազատ հողին վրայ պէտք է մշակուի, Ազդակ 1967, 5 հոկտեմբերի, թիվ 182:

³ Ազատ Ա., Հայաստանի եւ Սփիւռքի հայութեան փոխ-յարաբերութեան մասին, «Ազդակ», 1963, 22 հուլիսի, թիվ 117:

⁴ «Հայ ժողովուրդը իր հայրենիքը կ'որոնէ: Ամբողջական հայրենիքը, ուր կրնայ մէկտեղել ամբողջական հայ ժողովուրդը...Եւ այդ հայրենիքը Ամենայն Հայոց Հայրենիքն է, Ազատ ու Անկախ Հայրենիքը» (Սատունի Կ., «Հայրենիք կ'ուզեմ», Ազդակ, 1963, 24 հունվարի, թիվ 272):

⁵ «Հայաստանի խորհրդայնացումը անշուշտ պարտադրանք մըն էր մեզի համար, թուրքեսովետ սիրալիր գործակցութեան այդ օրերուն...» (Խմբագրական, Ազատատենչ հայութիւնը, Ազդակ, 1963, փետրվարի 18, թիվ 293): «Սակայն, հայ ժողովուրդը իր մայր երկրի մէջ այսօր գերի ազգ մըն է սովետական օտար բռնապետութեան ձեռքին» (Դարբինեան Ռ., «Հայ դատը այսօր», Ազդակ, 1963, օգոստոսի 8, թիվ 132):

Հայաստանին դրանց միացման և խորհրդային հայրենիքի ամբողջական տարածքում աշխարհասփյուռ հայության վերամիավորման ճանապարհով¹: Այսինքն՝ այս պարագայում գործում է **հայերի վերադարձ հայրենի հողին** բանաձևը:

Ամփոփում

Սփյուռքի կենտրոն համարվող Լիբանանի հայ համայնքի մամուլում հայրենիքի և պետության մասին կարծիքների այս բազմազանությունը վկայում է, որ քաղաքական ուժերն, ըստ էության, ձգտում են ձևավորել քաղաքական-գաղափարական այս կամ այն հայացքներն ունեցող համայնք՝ յուրաքանչյուրն օգտագործելով սեփական գաղափարախոսությանը ծառայող մամուլի հնարավորությունները: Նման պայմաններում անհնար է դառնում միասնական ինքնության գաղափարը համայնքում ընկալելի և գործառնական դարձնելու հնարավորությունը: Հայկական ինքնությունը բնորոշող առանցքների, տվյալ դեպքում հայրենիքի, պետության հարցում միասնական մոտեցման բացակայությունը համայնքի ներսում և Սփյուռքում խարխլում է ինքնության ներդաշնակության մասին պատկերացումներն ու ձգտումները:

Գայանե Ավագյան «ՀԱՅՐԵՆԻՔ» ԵՎ «ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ» ԳԱՂԱՓԱՐՆԵՐԸ 1960-ԱՎԱՆ ԹԹ. ԼԻԲԱՆԱՆԱԶԱՅ ՄԱՍՈՒՆԻՄ

Բանալի բառեր՝ մամուլ, հայրենիք, պետություն, «Ազդակ», «Զարթոնք», «Արարատ»

Հոդվածում ներկայացված են հայոց պետականության և հայրենիքի մասին քննարկումները լիբանանահայ մամուլում 1960-ական թվականներին: Հայ ավանդական 3 կուսակցություններին պատկանող մամուլի օրգաններում երկու գաղափարները, ներկայանալով որպես աշխարհասփյուռ հայության համար հայկական ինքնության կողմնորոշիչ, կուսակցական մոտեցումներից ելնելով՝ տարբեր կերպավորում են ստանում:

Հայկական ինքնությունը բնորոշող այս առանցքների հարցում միասնական մոտեցման բացակայությունը Լիբանանի համայնքի ներսում և Սփյուռքում խարխլում է ընթերցողների՝ ինքնության ներդաշնակության մասին պատկերացումներն ու ձգտումները:

¹ «Արեւմտահայ հողամասերուն վերադարձը հայ ժողովուրդին եւ խորհրդային Հայաստանի միացումով՝ կերտուիլը մեր պատմական հայրենիքին» (Անդրեասեան Ա., Հայկական դատին նոր հանգրուանը, Զարթոնք, 1967 օգոստոսի 12, թիվ 264): «Ապագայ ամբողջական Հայաստանի կորիզ կ' ընդունինք ներկայ հայկական հանրապետութիւնը, կը պաշտպանենք գայն, կը քաջալերենք հայրենադարձը» (Խմբ., Լաւագոյն հաւատարմութիւնը, Արարատ, 1967, ապրիլի 22, թիվ 138):

Gayane Avagyan
THE CONCEPTS "HOMELAND" AND "STATE"
IN THE ARMENIAN PRESS OF LEBANON IN THE 1960S

Keywords: *Press, Homeland, state, “Azdak”, “Zartonk”, “Ararat”*

The debates about the Armenian statehood and Homeland in the Armenian press of Lebanon in the 1960s are introduced in the article. The two concepts, which appeared as orientations for Armenian identity of the Diaspora Armenians, according to the partial approaches, got different shapes in the newspapers.

The lack of a unified approach within the Lebanese community and the Diaspora to the issue of these two foundations, characterizing Armenian identity, generally undermines readers' perceptions of the harmony of national identity.

Гаянэ Авагян
ПОНЯТИЯ РОДИНЫ И ГОСУДАРСТВА В
АРМЯНСКОЙ ПРЕССЕ ЛИВАНА 60-Х ГОДОВ 20-ГО ВЕКА

Ключевые слова: *пресса, Родина, государство, «Аздак», «Зартонк», «Арабат»*

В статье представлены дискуссии об армянской государственности и Родине в армянской прессе Ливана в 60-х годах 20-го века. В газетах армянских традиционных партий эти два понятия, которые представлены как ориентир армянской идентичности для армян Диаспоры, трактуются по-разному, исходя из партийных подходов.

Отсутствие единого подхода внутри ливанской общины и Диаспоре в вопросе двух этих основ, характеризующих армянскую идентичность, в целом подрывает у читателей представления, связанные с гармонией национальной идентичности.